

تجارت الکترونیک

(تاریخچه، تعریف)

تاریخچه تجارت الکترونیک ؛ ارتباط بین تجارت و تکنولوژی دیر زمانی است که وجود داشته و ادامه دارد. در واقع، یک پیشرفت تکنیکی باعث رونق تجارت شد و آن هم ساخت کشتی بود. در حدود ۲۰۰۰ سال قبل از میلاد، فینیقیان تکنیک ساخت کشتی را بکار بردند تا از دریا بگذرند و به سرزمین‌های دور دست یابند. با این پیشرفت، برای اولین بار مرزهای جغرافیایی برای تجارت باز شد و تجارت با سرزمین‌های دیگر آغاز گشته و روشهای خلاقانه ای بصورت‌های گوناگون به آن اضافه شد تا امروز که یکی از محبوبترین روشهای تجارت خرید اینترنتی در دنیای وب است. شما می‌توانید در زمانهای پرت، در هر زمان و مکان حتی با لباس خواب می‌توانید اینکار را بکنید. به معنای واقعی هر کسی می‌تواند صفحه اینترنتی خود را ساخته و کالاهای مورد نیازش را در آن ارایه دهد. البته تاریخچه تجارت الکترونیک با تاریخچه اختراعات قدیمی مثل کابل، مودم، الکترونیک، کامپیوتر و اینترنت پیوند خورده‌است. تجارت الکترونیک به شکل کنونی در سال ۱۹۹۱ محقق شد. از آن زمان هزاران هزار کسب و کار و تجار وارد این دنیا شده‌اند. در ابتدا تجارت الکترونیک به معنای فرایند انجام اعمال تراکنش الکترونیکی مورد نظر را انجام دادن بود. در واقع تجارت الکترونیک برای اسان سازی معاملات اقتصادی به صورت الکترونیک تعریف شد. استفاده از این فناوری

مانند (Electronic Data Interchange (EDI) تبادل الکترونیکی اطلاعات و (Electronic Funds TRANSFER (EFT) انتقال الکترونیکی سرمایه، که هر دو در اواخر ۱۹۷۰ معرفی شده‌اند. و به شرکتها و سازمانها اجازه ارسال اسناد الکترونیکی را داد. و اجازه تجارت کردن با ارسال اسناد تجاری مثل سفارشهای خرید یا فاکتورها را به صورت الکترونیکی، می‌دهد. با رشد و پذیرش کارت اعتباری، (Automated teller machine) (ATM) ماشین تحویلدار خودکار و تلفن بانک در دهه ۱۹۸۰ باعث فرم‌گیری تجارت الکترونیک شد. نوع دیگر تجارت الکترونیک سیستم رزرواسیون هواپیمایی بوسیله Sabre در آمریکا و Travicom در بریتانیا، ارایه شده‌است. از دهه ۱۹۹۰ به بعد تجارت الکترونیک شامل اضافاتی مثل (enterprise resource planning system (ERP سیستم برنامه ریزی منابع سرمایه، data mining داده کاوی، data warehousing انبار داده شده‌است. در ۱۹۹۰، Tim Berners-lee مرورگر وب جهان گسترده را اختراع کرد و شبکه ارتباطی اکادمیک را به سیستم ارتباطی هرروز و برای هر شخص در جهان وسیع دگرگون ساخت که اینترنت یا WWW خوانده می‌شود. سرمایه گذاری تجاری بروی اینترنت بخاطر کافی نبودن سرمایه گذاری کاملاً محدود شده بود. اگر چه اینترنت محبوبیت جهانی گسترده‌ای در حدود ۱۹۹۴ با استفاده از مرورگر وب Mosaic پیدا کرده بود. معرفی پروتکل‌های امنیتی و DSL (اشتراک خط دیجیتال) که ارتباط مستمر را با اینترنت را اجازه می‌داد حدود ۵ سال طول کشید.. البته در سال ۲۰۰۰ بحران The dot-com bust باعث برشکستگی خیلی از شرکت‌های تجاری بزرگ و نتایج ناگواری را بوجود آورد، باعث بازبینی قوانین و افزایش مزایا و امکانات تجارت الکترونیک کردند و تا انتهای سال ۲۰۰۰، خیلی از

شرکتهای تجاری امریکایی و اروپایی سرویس هایشان را از طریق اینترنت ارایه دادند. از آن موقع مردم به کلمه‌ای به عنوان تجارت الکترونیک با توانایی خرید کالاهای گوناگون از طریق اینترنت با استفاده از پروتکل‌های امنیتی و سرویس‌های پرداخت الکترونیکی که در آن مشارکت کردند، آشنا شدند. و از این زمان رقابت شدید بین شرکت‌ها و سازمانها شدت گرفت و با گذشت زمان هم این رقابت تنگتر شده است. جالب این که تا پایان سال ۲۰۰۱ بیش از ۲۲۰ بیلیون دلار معاملات مالی توسط صدها سایت تجاری بر روی اینترنت انجام پذیرفته است و در همین سال مدل تجارت الکترونیک B2B دارای در حدود ۷۰۰ میلیارد تراکنش بود. و در سال ۲۰۰۷ سهم تجارت الکترونیک در خرده فروشی کل دنیا ۳٫۴٪ بوده است که آنرا در سال ۲۰۱۰، ۵٫۱٪ اعلام نمودند که این امار رشد سریع این شیوه تجارت کردن را می رساند.

به طور کلی ، روندهای پیدایش و شکل گیری تجارت الکترونیک به ۵ مرحله زیر قابل تقسیم بندی است :

مرحله اول - پیدایش شبکه های خصوصی : اولین گام ها در پیدایش تجارت الکترونیک در دهه ۷۰ و ۸۰ میلادی و توسط برخی از دولت ها و تاجران بزرگ بین المللی که می کوشیدند تا تبادل اطلاعات و امنیت مربوط به آن را توسعه بخشند ، برداشته شد . در این راستا ، مبادله الکترونیک داده ها که در محدوده شبکه های خصوصی و محدود انجام می گرفت ، به عنوان بستر و استاندارد اولیه برای نسل اول تجارت الکترونیک مورد استفاده قرار گرفت . البته در آن

مرحله هزینه بالا و پیچیده بودن سیستم ، مانع گسترش آن شد و تنها تعداد کمی از سازمان ها ، نظیر شرکت های مالی از آن استفاده می کردند .

مرحله دوم – پیدایش پست الکترونیک و چت : این مرحله مربوطه به اواخر دهه ۸۰ و اوایل دهه ۹۰ میلادی است که طی آن نسل اول مخابره اخبار همچون پست الکترونیک و چت کردن به وجود آمد . در این مرحله استفاده از وب در میان دانشگاهیان و اعضا مراکز علمی و تحقیقاتی و آموزشی رواج یافت.

مرحله سوم – ظهور مرورگرها : در سال ۱۹۹۵ میلادی که ظهور مرورگرها در وب براساس پروتکل انتقال فوق متن به وقوع پیوست و ایجاد صفحات میزبان به عنوان یکی از ضروری ترین بخش های سایت های وب در این سال انجام گرفت ، به عنوان مرحله سوم پیدایش تجارت الکترونیک به شمار می رود .

مرحله چهارم – شروع فعالیت سایت های خرده فروشی : این مرحله از اواسط دهه ۱۹۹۰ آغاز شد و در طی آن ، اولین سایت های خرده فروشی در تجارت الکترونیک به نام سایت های دات کام فعالیت خود را برای انجام معاملات اقتصادی کوچک شروع کردند . فعالیت های این سایت ها و نتایج حاصل از آنها ، شرکت های بزرگ تر را تشویق نمود تا وارد عرصه تجارت الکترونیک شوند و محصولات و خدمات خود را بر روی وب عرضه کنند . این مرحله اولین قدم برای توسعه واقعی تجارت الکترونیک قلمداد می گردد .

مرحله پنجم – تعریف مدل های تجارت الکترونیک : اواخر دهه ۱۹۹۰ میلادی زمان آغاز این مرحله می باشد که طی آن ، تجار بزرگ و سازمان ها دریافتند که

تجارت الکترونیک به صورت مدل تجارت - تجارت همانند مدل تجارت - مصرف کننده می تواند فعال شده و مورد استفاده قرار گیرد .

به این ترتیب وب به عنوان جایگاه اصلی برای نسل اولیه بازارهای حراجی ، معاملات تجارت - تجارت و همچنین تجارت با مصرف کننده معرفی و مورد استفاده قرار گرفت .

در نیمه دوم دهه ۹۰ (میلادی) کاربران و شرکتهای به صورت روزافزونی با نوآوری ها و ارتقاء تکنولوژی اطلاعاتی به عنوان بستر مدلهای تجارت الکترونیک روبرو شدند. در این دوره یکی از مهمترین تحولات در اینترنت، به عنوان یکی از بسترهای تجارت الکترونیک، رخ داد. این تحول افزوده شدن قابلیت پردازش به مسایل اطلاعاتی بود. وجود قابلیت پردازش امکانات زیادی را برای تجارت الکترونیک ایجاد نمود و باعث گسترش مدلهای تجارت الکترونیک و افزایش کارایی این مدلها گردید. در این دوره مدلهای تجارت الکترونیک و حجم مبادلات انجام شده توسط این مدلها به صورت نمایی رشد پیدا کرد. عموم شرکتهای بزرگ و موفق که موفقیت خود را مدیون مدلهای تجارت الکترونیکی بوده اند، در نیمه دوم دهه ۹۰ پا به عرصه وجود نهاده اند.

تعریف تجارت الکترونیک؛ برای تجارت الکترونیک تعاریف مختلفی ارائه شده است که در اینجا به برخی از آنها اشاره می شود:

- ۱- تمام ابعاد و فرآیند بازار را که بتوان با اینترنت و تکنولوژی web انجام داد، تجارت الکترونیکی می گویند. دکتر محمود زرگر، مدل‌های راهبردی و راهکارهای تجارت در اینترنت، انتشارات بهینه، ۱۳۸۰.
- ۲- بطور کلی واژه تجارت الکترونیک اشاره به معاملات الکترونیکی می نماید که از طریق شبکه های ارتباطی انجام می پذیرد. ابتدا، خریدار یا مصرف کننده به جستجوی یک مغازه مجازی از طریق اینترنت می پردازد و کالای را از طریق web یا پست الکترونیکی سفارش می دهد. نهایتاً کالا را تحویل می گیرد. مهندس محمد حسن نیکبخش تهرانی و مهندس مهدی آذر صابری، آشنایی با تجارت الکترونیک و زیر ساختهای آن، انستیتو ایز ایران، ۱۳۸۰.
- ۳- تجارت الکترونیکی یعنی انجام مبادلات تجاری در قالب الکترونیکی. دکتر علی صنایعی، تجارت الکترونیک در هزاره سوم، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد اصفهان، ۱۳۸۱.
- ۴- کاربرد تکنولوژی اطلاعات در تجارت. حسین احمدی وم. ویرجینیاری، تجارت الکترونیک، مرکز آموزش و تحقیقات صنعتی ایران، ۱۳۸۱.
- ۵- تجارت الکترونیکی، مبادله ی الکترونیکی داده هاست. بطور خلاصه می توان گفت که مبادله الکترونیکی داده عبارت از تولید، پردازش، کاربرد و تبادل اطلاعات و اسناد به شیوه های الکترونیکی و خودکار بین سیستم های کامپیوتری و براساس زبان مشترک و استانداردهای مشخص و با کمترین دخالت عامل انسانی. البته تجارت الکترونیک حیطه ای به مراتب گسترده تر از مبادله

الکترونیکی داده دارد و آن یک تحول و انقلاب در عرصه ارتباطات است. تجارت الکترونیکی در ساده ترین تعریف عبارت از یافتن منابع، انجام ارزیابی، مذاکره کردن، سفارش، تحویل، پرداخت و ارائه خدمات پشتیبانی است که بصورت الکترونیکی انجام می شود. لذا تجارت الکترونیک روشی است براساس آن اطلاعات، محصولات و خدمات از طریق شبکه های ارتباطات کامپیوتری خرید و فروش می شوند. مهدی علیپور حافظی، تجارت الکترونیکی در مراکز اطلاع رسانی، سخنرانی، همایش جهانی شهرهای الکترونیکی و اینترنتی جزیره کیش، ۱۱-۱۳ اریبهشت، ۱۳۸۰

۶- تجارت الکترونیک، انجام کلیه فعالیت های تجاری با استفاده از شبکه های ارتباطی کامپیوتری، بویژه اینترنت است. تجارت الکترونیک به نوعی تجارت بودن کاغذ است. بوسیله تجارت الکترونیک، تبادل اطلاعات خرید و فروش و اطلاعات لازم برای حمل و نقل کالاها با زحمت کمتر و تبادلات بانک با شتاب بیشتر انجام خواهد شد. شرکت ها برای ارتباط با یکدیگر، محدودیت های فعلی را نخواهند داشت و ارتباط آنها با یکدیگر ساده تر و سریع تر صورت می گیرد. ارتباط فروشندگان با مشتریان می تواند به صورت یک به یک با هر مشتری باشد البته با هزینه نه چندان زیاد. مزده فزل ایاغ، تجارت الکترونیکی مبتنی بر اینترنت، همایش جهانی شهرهای الکترونیکی و اینترنتی، ۱۳۸۰.

ویژگی اصلی این نوع از تجارت تسهیل فرآیندهای تجاری، حذف فرآیندهای غیرضروری و زائد در انجام امور بازرگانی و کاهش هزینه ها از طریق بهبود افزایش هماهنگی، کاهش هزینه های اداری خصوصاً هزینه مکاتبات و نیز بهبود

دسترسی به بازار و افزایش تنوع برای مشتریان است. در این میان، فناوری های نوین ارتباطی مانند اینترنت، اکسترانت، پست الکترونیک و تلفن های همراه در گسترش و توسعه تجارت الکترونیک نقش بسزایی دارند.

مایکل دل، مؤسس شرکت Dell که روش فروش مستقیم را برای فروش رایانه های خود انتخاب کرده است، در مورد تجارت الکترونیک می گوید: بسیاری از فروشگاه ها تبدیل به نمایشگاه خواهند شد. فروشگاه های اخیر سونی و اپل برای این منظور طراحی شده اند که محصولات این شرکت ها را به نمایش بگذارند تا بسیاری از مردم جهان این محصولات را به صورت online بخرند. احتمال دارد جهان آن لاین و آف لاین در هم ادغام شوند. فروش های چند کاناله می تواند ترکیبی از فروشگاه های سنتی - کاتالوگ چاپ نشده - خط تلفن و یا شاید هم یک وب سایتی برای تجارت الکترونیکی باشد، اما سرانجام همان وب سایت مکانی است که سفارش خرید را از مشتری دریافت خواهد کرد.

از مجموعه تعاریفی که در مورد تجارت الکترونیک بیان شد می توان فهمید که زمینه های کاربرد آن می تواند بسیار گسترده تر از مبادله کالا و خدمات باشد و گسترده وسیعی از جنبه های مختلفی تجاری و اقتصادی را در بر می گیرد. اما به نظر می رسد چنانچه بخواهیم تعریف ساده و جامعی از منظر یک حقوقدان از تجارت الکترونیک داشته باشیم باید بگوییم تجارت الکترونیک در ساده ترین شکل عبارتست از انجام تمام مراحل مبادلات تجاری در قالب الکترونیک.

اینکه تعریف تجارت الکترونیک از منظر یک حقوقدان مورد توجه واقع گردید، به این دلیل است که موضوع تجارت الکترونیک بیشتر از سوی علومی همچون مدیریت، الکترونیک و اقتصاد مورد توجه قرار گرفته است به همین دلیل گسترده وسیعی از جنبه های مختلف علوم مربوط را به خود اختصاص می دهد که علم حقوق مورد بحث واقع نمی شود. به همین منظور در رساله حاضر سعی شده که نگاه ما به تجارت الکترونیک بیشتر ناظر به روابط حقوقی اشخاص (اعم از حقیقی یا حقوقی) و آثار آن باشد. به همین منظور تعریف ما از تجارت الکترونیک یک تعریف حداقلی قابل فهم برای یک حقوقدان است و همانطور که بیان شد عبارتست از انجام مبادلات در قالب تجاری در قالب الکترونیک.

تفاوت تجارت الکترونیک با مبادله الکترونیکی داده ؛ در موارد زیادی دیده شده که مبادله الکترونیکی داده ها را مترادف با تجارت الکترونیک دانسته و هر کدام را در جای دیگری بکار می برند. این دو تکنولوژی اصلاً مشابه هم نبوده و کاملاً مجزا می باشد. البته می توان اینطور گفت که تجارت الکترونیک مکمل مبادله الکترونیکی داده هاست.

مبادله الکترونیکی داده بصورت مکانیزمی تعریف می شود که به موجب آن انتقال و تبادل داده در راستای تحقق فعالیت های تجاری با ساختار و شکل تعریف شده و بکارگیری پیام های استاندارد شده بین المللی، توسط ابزار الکترونیکی از یک کامپیوتر به کامپیوتر دیگر انجام می شود. در حالیکه تجارت الکترونیک عبارت از مبادله تجاری بدون استفاده از کاغذ است که در آن از مبادله الکترونیکی داده ها به عنوان یک ابزار به همراه پست الکترونیک، تابلوی اعلانات

الکترونیک، انتقال الکترونیک وب و سایر فناوریهای مبتنی بر شبکه استفاده می شود. عبارت دیگر مبادله الکترونیکی داده ها بعنوان ستون فقرات تجارت الکترونیک عمل می نماید. چنانچه از تعریف فوق بر می آید. تجارت الکترونیک حیطه ای بسیار وسیع تر از مبادله الکترونیکی داده دارد.

دکتر وحید رضا میرابی و دکتر سهیل سرو سعیدی، مدیریت بازاریابی بین المللی در هزاره سوم، انتشارات اندیشه های گوهر بار، ۱۳۸۲.